

Skup(nost)ni prostori soseske Ruski car

Damjana Zaviršek Hudnik

Soseska Ruski car (BS7) je v spominu marsikoga zapisana kot prostor živahnega uličnega dogajanja v kulturnem slovenskem filmu *Sreča na vrvcici*, v katerem jo poimenujejo »betonska džungla«, a hkrati prikazuje kot prostor brezskrbne otroške igre, dinamičnega dogajanja in iskrive komunikacije med prebivalci.

Gradnja soseske na travnikih kmetov iz Savelj, Kleč in Ježice na severnem obrobju Ljubljane se je začela v začetku 1970-ih in se zaključila dobro desetletje kasneje. Načrtovalci urbanistične zasnove (Vladimir Mušič, Nives Starc in Marijan Bežan) so za osrednji, vodilni motiv soseske, ki so jo umestili v povsem vaško okolje, uporabili ulico kot simbol mesta in urbanosti, prostor gibanja, nakupovanja, srečevanja, druženja, kjer se prepletajo različni programi in funkcije, ga bogatijo in napolnjujejo z življenjem.

Soseska je bila zasnovana kot megastruktura za 5.000 prebivalcev, znotraj katere so mogoče različne kombinacije posameznih elementov. Urbanisti so preizkusili metodo dinamičnega načrtovanja, s katero bi se bilo mogoče prilagajati novim razmeram in potrebam v prihodnosti.

Oporne točke, iz katerih izhaja oblikovanje soseske, so delno krajinsko pogojene: reliefna značilnost terena/gradnja na savski ježi, dolgi vedutni pogledi na Polhogradske dolomite in Julijske Alpe, Šmarno goro, pogledi na lokalne dominante, npr. zvonik lokalne cerkve, silhueta blokov Bratovševe ploščadi sledi silueti Kamniških Alp v ozadju, ...

Sosesko sestavljajo tri stanovanjske ulice: Bratovševa ploščad, Glinškova ploščad in Mucharjeva ulica, med njimi pa je umeščen osrednji park. Gradnji stanovanj je sledila gradnja infrastrukture: trije vrtci, dozidava šole, športne površine in igrišča. Po prvotni zamisli so bile vse tri ulice namenjene izključno pešcem, pritrliča objektov pa javnim funkcijam. Tako Bratovševa kot Glinškova ploščad sta bili zamišljeni s po veliko garažno hišo pod ploščadjo med bloki.

Ena od pomembnih značilnosti soseske je tudi ta, da je bila kot prva pri nas grajena »za trg«. Ravno to dejstvo je zelo vplivalo na spremembe prvotnih programskih zamisli. Predvidene javne programe v pritličju so zamenjala stanovanja, garaža je bila izvedena le med bloki Bratovševe ploščadi. V osrednjem delu soseske so bile izvedene najosnovnejše javne funkcije: trgovini, banka, lekarna, četrtna skupnost in knjižnica. Ulice kot osrednji motiv soseske so ostale nedokončane – brez jasnega programa, oblikovanja, ulične opreme. Ukinitve javnega programa v parterju soseske je onemogočila, da bi ulice lahko zaživele z vsemi značilnostmi in dinamiko, ki ga takšni programi prinašajo s seboj. Kljub nedokončanosti ima vsaka od njih svoj značilni karakter.

Prostor med vzporednima nizoma blokov na Bratovševi ploščadi je bil zasnovan kot samostojen objekt z

garažo, za pol etaže dvignjen nad teren, streha garaže pa kot ulica z glavnimi vhodi v bloke. Z zadnje strani blokov so bila urejena parkirišča in servisni vhodi v objekte. Osrednji prepoznavni motiv ulice sta dve veliki skupini dreves, ki rastejo z nivoja garaže sredi prostrane površine ploščadi.

Umestitev blokov na Glinškovi ploščadi je bolj razgibana. Ker garaža med bloki ni bila izvedena, je prostor med njimi pravo nasprotje Bratovševe ploščadi: bogato je ozelenjen z drevesi in zelenicami.

Vzporedna niza blokov na Mucharjevi ulici sta umeščena zelo blizu en drugega, tako da se je med njima oblikovala sorazmerno ozka ulica z vedutnimi pogledi na lokalne dominante in Kamniške Alpe v ozadju.

V soseski prebivam s krajšimi prekinitvami od leta 1972. Njen utrip spremljam v različnih življenjskih obdobjih – z vidika otroka, mladostnika, starša z majhnimi otroki in ne nazadnje že dobro desetletje kot arhitektka.

Morda so otroški spomini na življenje v soseski precej idealizirani. Vsekakor so povezani z občutkom brezskrbnosti – velika ploščad med bloki na Bratovševi ploščadi je pomenila svobodo gibanja, druženje s prijatelji, varen prostor za samostojno igro, poligon za učenje kotalkanja in vožnje s kolesom; velik park z grički pa priložnost za sankanje in prve poskuse na smučeh. Torej veliko prostora, ki ga je v blokovskih stanovanjih vedno primanjkovalo.

V gimnazijskih in študentskih letih je soseska postajala vedno bolj prostor za odhajanje in prihajanje, občasno komunikacijo z znanci.

Kot mama z majhnimi otroki sem spoznala, da se je soseska postarala – mladih z družino je bilo malo, prostorov igre, kakšnih sem se spominjala, skoraj ni bilo več. Bratovševa ploščad je postala prazen in pust prostor hitrega prehajanja, prostor med bloki na Glinškovi ploščadi in Mucharjevi ulici pa se je spremenil v divje parkirišče.

Zaradi specifičnosti nekaterih skupnih prostorov soseske (npr. garažni objekt je hkrati tudi javna površina), neurejenega lastništva javnih površin, velikega števila podjetij, ki upravljajo posamezne bloke, in popolne nepovezanosti med njimi, pomanjkanja parkirnih mest, ... prebivalci soseske odprtih javnih površin med bloki ne dojemajo kot svojega dvorišča, kot priložnosti za igro in druženje, ampak kot kompleksen in težko rešljiv problem, veliko skrb in tudi neopredeljeno zgolj v težave je spodbujala nepovezано iskanje rešitev za posamezne probleme nekaterih ter popolno pasivnost in vdanost v usodo večine.

Kljub vsem pomanjkljivostim predstavlja soseska Ruski car enega bolj kakovostnih primerov visoke goste

Sl. 1: Bratovševa ploščad. Kako prebivalci opišejo ploščad med bloki s tremi besedami? Prostrana, prazna, dolgočasna; dobra za rolanje, mirna, veliko možnosti za gibanje (foto Nina Goršič).

Sl. 2: Zapičim palico v tla in nastane prostor za igro ... (foto Blaž Jamšek)

Sl. 3: ... prostor za druženje ... (foto Maruša Borisov)

4

5

6

7

Sl. 4: Osrednji park ali bodoča garažna hiša?

Sl. 5: Kaj si želim na ploščadi (foto Blaž Jamšek)?

Sl. 6: Akcija v parku – garažna razprodaja (foto Blaž Jamšek).

Sl. 7: Prostor za kino med bloki (foto Blaž Jamšek).

zazidave v Sloveniji. Z gledišča arhitekta predstavljajo skupni prostor soseske velik, neizkoriščen potencial – tako glede razvoja skupnih površin znotraj soseske kot v povezovanju z zelenim zaledjem in urbaniimi vasmami v neposredni bližini. Soseska je bila načrtovana kot živ organizem, ki naj bi se razvijal tako navznoter kot navzven.

Prebujanje soseske

Medsosedska pobuda *Akcija v parku* z organizacijo garažne razprodaje v osrednjem parku od leta 2012 prebujajo sosesko iz pasivnosti druženja v skupnih prostorih.

Zavedanje, da imajo prav javne površine in dogajanje na njih moč, da oživijo pozabljene prostore in posameznike povežejo v skupnost, je spodbudilo oblikovanje pobude *Skupaj na ploščadi!*, ki smo jo leta 2013 oblikovali arhitekti in krajinski arhitekti D. Zavišek Hudnik, B. Jamšek, A. Jutraž, Š. Nardoni Kováč, N. Vidrih, M. Klemen – tisti, ki stanujemo v soseski Ruski car, in drugi.

Kritičnost nekaterih, pasivnost ali negativno usmerjenost drugih prebivalcev smo želeli preusmeriti v aktivno sodelovanje pri premisleku, kako bi lahko skupne prostore soseske bolje uporabljali takšne, kot so, zanje skrbeli, jih preoblikovali z začasnimi intervencijami ali jih v prihodnosti ob prenovi načrtovali tako, da bodo bolj ustrezali potrebam, željam, vizijam naše skupnosti.

V okviru projekta *Ploščad – dvorišče, igrišče, srečišče, ...*, ki ga vsebinsko vodi naša pobuda, prostor med bloki na Bratovševi ploščadi v poletnih mesecih z začasnimi intervencijami spreminjamo v prostor aktivnega druženja, srečevanja, povezovanja v kinu med bloki, galeriji na prostem, ob skupnostnem panju, na začasnih igriščih in tržnici, ...

Pobuda za označitev sprehajalne poti *Pot dobrot* med sosesko Ruski car in kmetijami na Ježici, v Savljah in Klečah se je rodila v želji po spodbujanju novih načinov in večje povezanosti med sosesko in kmetijami v zaledju ter prepoznavanju izjemnih možnosti, ki jih imajo prebivalci blokovega naselja zaradi pridelovalcev hrane v neposredni bližini. Povezovanje in medsebojno spoznavanje krepimo z organizacijo tržnih dni v soseski in vodenimi sprehodi do kmetij.

Fizična in vsebinska prenova soseske

Stanovanjska soseska Ruski car šteje dobra štiri desetletja. Poleg vsebinske prenove je potrebna fizična obnova objektov in skupnih prostorov. Druga spodbuda za oblikovanje pobude arhitektov je bila predstavitev načrtov četrtna skupnosti za teh-

nično prenovu objekta garaže in ploščadi med bloki na Bratovševi ploščadi, načrta za umestitev nove garažne hiše v del osrednjega parka in začetek energetskih sanacij fasadnih obojev objektov.

Načrtovanje prenove garaže in ploščadi zgolj s tehničnega, ne pa tudi z vsebinskega in oblikovnega vidika se zdi težko razumljivo in povsem nesprejemljivo. Razlogi za takšno načrtovanje pa so povsem racionalni. Objekt garaže med bloki je zaradi nenehne zamakanja v zelo slabem stanju. Tehnična sanacija pomeni izvedbo vzdrževalnih del: tudi če so le-ta zelo obsežna in so velik finančni zalogaj, ni treba pridobiti gradbenega dovoljenja. Vsakršno drugo oblikovno in programsko spreminjanje omenjenega objekta pa obenem pomeni tudi dokončno ureditev njegovega lastništva in pridobivanje gradbenega dovoljenja s soglasjem lastnikov – vse to se je pripravljavcem tehnične sanacije zdelo težko izvedljivo in časovno zelo oddaljeno.

Vsebinski razvoj soseske bi spodbudila programska prenova pritličja blokov in parterja med njimi. Kljub temu, da so v celotni soseski pritličja namenjena stanovanjem, bi umeščanja mirnih javnih programov spodbudilo povsem drugačno življenje na ulicah.

Tudi umestitev garažne hiše pod del osrednjega parka je težko razumljiv predlog, saj nedvomno obstajajo bolj primerne lokacije na robu soseske. A zopet so razlogi za takšne predloge povsem racionalni: tako kot v mnogih primerih – previsoka cena primerne zemljišča. Najbolj aktualen in akuten izziv za sosesko v tem trenutku je energetska sanacija fasadnih obojev objektov.

Čeprav je soseska pomembno arhitekturo urbanistično delo slovenske moderne arhitekture 20. stoletja, zavedanja o tem med večino prebivalcev in lastnikov stanovanj ni. Prav tako ne med upravniki blokov, ki za prebivalce večinoma vodijo tovrstne projekte prenove.

Ker po naši zakonodaji za vzdrževalna dela na fasadnem ovoju objektov, ki niso spomeniško zaščiteni, ni treba pripraviti dokumentacije, ki bi vsebovala tudi arhitekturni vidik posegov v fasadni ovoj, detajle in neodvisno barvno študijo, je energetska sanacija soseske Ruski car prepuščena ozaveščenosti in prostorski pismenosti posameznih upravnikov in lastnikov stanovanj, ki vodijo upravne odbore blokov. To pa kljub določilom OPN in željam lastnikov po ohranitvi vsaj prvotne barvne zasnove fasade, če ne tudi različnih struktur ometov, vidnega betona ipd., ni preprosto. Lastniki in upravniki blokov se za izvedbo del dogovarjajo z različnimi izvajalci za različne vrste ometov, z različnimi izolacijami, izbirajo barve po lestvicah različnih proizvajalcev, ...

V sedanjih razmerah je nujen, na prvi pogled povsem »socialističen« ukrep – soseska, zasnovana kot urbana celota, potrebuje enotnega upravnika, ki bo skrbel za ohranitev usklajene podobe, urejanje in vzdrževanje vseh blokov in javnih površin med njimi ne glede na prostorsko ozaveščenost in pismenost posameznih lastnikov stanovanj.

Prostor je pomemben del naše kulturne identitete. Vizualna podoba in urejenost mest, sosesk, hiš in stanovanj sta obraz in podoba skupnosti, ki tam živi. Urejeni prostori spodbujajo življenje, druženje, srečevanje v njih. Soseska Ruski car je bila načrtovana za dinamični razvoj – prostor in arhitektura to omogočata.